

15. *A mellérendelt mondatok elemzése.* A kiindulás azonos az alárendelt mondatok elemzésének kiindulásával. A mellérendelés megállapítása után itt is a tagmondatok közti viszony vizsgálatára kerül a sor. Ezen túlmenő (mondatrészek szerinti, szótani, hangtani, helyesírási) elemzés itt is szükségtelen. Hasznos, ha felváltva átalakítási gyakorlatokat is végeztetünk.

16. *A mellérendelt összetett mondatok elemzése, átalakítása és helyesírása.*

17. *Az összetett mondat összefoglalása.* (Szövegelemzés alapján.)

18. *Számunkérő óra.* (Szövegelemzés alapján.)

IV. Minden új megoldás arra törekszik, hogy a régi megoldás hibáit kiküszöbölje, a nevelők és tanulók munkáját ésszerűbbé, könnyebbé és eredményesebbé tegye. Ennek az évtizedes tapasztalatok alapján tett javaslatnak is ez a célja.

CSILLIK LÁSZLÓ

gyakorló iskolai igazgató, Szeged

A magyarázó rajzok szerepe az általános iskolai történelem tanításában

I. A TORTÉNELMI MEGISMERÉS SAJÁTOSSÁGAI

Minden megismerés, tehát a történelmi ismeretek elsajátítása is érzéki tapasztalaton alapul. Ahhoz azonban, hogy felismerjük az érzékileg felfogott jelenségben a lényegét, el kell jutnunk az általánosításhoz.

A konkrét és az absztrakt egysége valamennyi tantárgy oktatásának alapelve. A történelem tanításában ezen a téren elég nagy nehézségekbe ütközünk. Mert „a történelem tanításában számos olyan absztrakció jelentkezik, amely a megismerés folyamatában nem tapad közvetlenül konkrétumokhoz.”¹ Ez abból adódik, hogy a történelmi konkrétság sok tekintetben különbözik más tárgyak, elsősorban a természettudományi tárgyak konkrétumaitól. A történelem tárgya, „anyaga”, konkrétuma a *múlt*. Márpedig a múlt tényei (kivéve a tárgyi emlékeket, okiratokat stb.) közvetlenül többé nem szemlélhetők. „Konkrétságuk teljességében egyáltalán nem reprodukálhatók a tantárgyra különösen jellemző ismeretelemek, az események.”² Ezért a szemléletesség elvét tárgyunk tanításában csak kisebb részben valósíthatjuk meg szemléltetéssel. Az a helyzet áll elő, hogy tanulóink magukat a történelmi konkrétumokat (a történelmi folyamat, az események, a személyek, a kor, az idő, a hely stb.) is csak absztrakció útján, fogalmi síkon ismerhetik meg. A tanár elbeszélése, leírása, magyarázata jelenti az *eleven szemléletet*, amelynek alapján a tanulók reprodukív képzelete plasztikus, élő képet alkothat a történelem jelenségeiről.

A történelem tanításának lényegi része még csak ezután, a jelenségek „reprodukálása” után következik. E konkrétumokból jutunk el megfelelő elemzések útján azokhoz a fontos elvonatkoztatásokhoz, törvényszerűségek felismertetéséhez, amelyek

¹ Veress Judit: Az oktatás folyamata és módszerei az általános iskolai történelemtanításban. Tankönyvkiadó, KPTI, 23. l.

² Veress Judit: I. m. 21. l.

a tulajdonképpeni történelmi ismereteket jelentik, s a tanulók világnézetének formálásában, politikai nevelésében, képzésében játszanak döntő szerepet. „Ezek az összefüggések, fogalmak, törvényszerűségek... közvetlenül nemcsak nem érzékelhetők, hanem egyáltalán nem érzékelhetők: a társadalom múltbeli életének jelenségeiben, azokon keresztül érvényesülnek, és csak a konkrétumoknak gondolkodási műveletek útján történő 'átdolgozása' révén fedhetők fel.”³ E „megfoghatatlan” absztrakciók „érzékelését”, a történelmi fogalmak, törvényszerűségek kialakítását — egyéb szemléltetési lehetőségek mellett — nagyban elősegítik a táblai *magyarázó rajzok*. E rajzok különböző típusai közül bennünket most a *fogalommagyarázó rajz* érdekel közelebbről.

II. VEGYÜK PÉLDÁNAK a VII. osztály anyagából a kiegyezés problémakörét. Azért választjuk ezt, mert ebben a témakörben igen sok nehéz politikai, közjogi és közgazdasági fogalom merül fel, amelyek eredményes tanításában a magyarázó rajzok igen jelentős szerepet játszhatnak.

A témakör tanításának oktatási és nevelési célkitűzései: Feltárni a kiegyezés okait. Ismertetni a kiegyezéssel létrejött politikai és gazdasági helyzetet. Rámutatni arra, hogy a kiegyezés az osztrák és magyar uralkodó osztályok egyezsége a dolgozó tömegek elnyomására, amelyben a magyar uralkodó osztály lemondott a függetlenség jelentős részéről, amiért megkapta a magyarországi nemzetiségek elnyomásának lehetőségét. A kiegyezés lehetővé tette a kapitalizmus fokozottabb kibontakozását, de a gazdasági és politikai kötöttségek gátolták az egészségesebb fejlődést. Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc — bukása miatt — megoldatlan kérdéseket hagyott maga után. Ezek megoldására a magyar uralkodó osztály nem volt képes, s ezért a társadalmi és politikai élet mélyén egy eljövendő újabb forradalom csírái bontakoznak ki. Elítéljük a magyar uralkodó osztály hazaárulását és a dualizmus egész népelnyomó, nemzetiségeket elnyomó rendszerét.

Hogyan segítik e célok megvalósulását a magyarázó rajzok?

Az egész témakörön belül csak a magyarázó rajzok szerepére szeretnénk kitérni. Nem célunk, hogy teljes óravázlatokat adjunk, s az sem, hogy az egész korszak minden részproblémáját (pl.: a munkásmozgalom, parasztmozgalom) kidolgozzuk. Csak azokat a kérdéseket vetjük fel, amelyek megoldása magyarázó rajzok segítségével valósítható meg. A tanári magyarázatnak csak a gondolatmenetét közöljük, tehát nem bontjuk fel az órán elmondandó szövegre, legfeljebb ott, ahol ez elkerülhetetlennek látszik. Annyiban utalunk az anyagra, amennyiben a rajz kialakításának folyamata megkívánja, s szigorúan csak a tankönyvet vesszük alapul. (Történelem az általános iskolák VII. osztálya számára, Tankönyvkiadó, Bp., 1960.)

1. A KIEGYEZÉS OKAI

A tanári magyarázat:

Meg kell világítanunk, hogy az osztrák és magyar uralkodó osztály közeledését mindkét fél gyengesége tette szükségessé, amely gazdasági, politikai és társadalmi okokra vezethető vissza. E közeledés 1867-ben a kölcsönös kiegyezéshez vezetett.

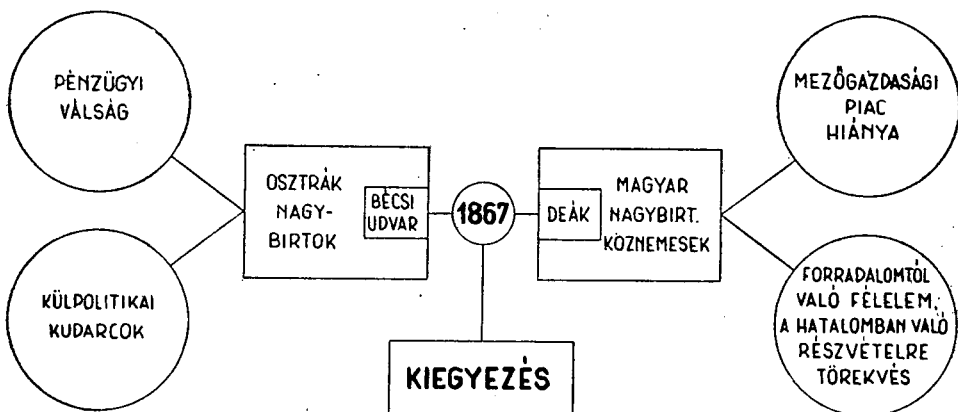
A táblai munka:

E folyamatot érzékelteti a magyarázat apró részleteit megelevenítő táblai rajz, amelynek mozzanatait nem írjuk le részletesen, mert a teljesen elkészült ábra világosan

³ Vas Károly: A történelemtanítás módszertana, Tankönyvkiadó, Bp., 1961., 46. l.

mutatja, miről van szó. (Az évszámot: 1867 és a *kiegyezés* szót kék színessel írjuk. A kék színt általában ellenforradalmi jelenségek ábrázolására, a pirosat a forradalmiakéra tartjuk fenn.)

A táblai rajzzal egybekötött magyarázat eredményeképpen a következő ábra készül el:⁴

2. A KIEGYEZÉS TARTALMA

A tanári magyarázat:

A birodalom ezután Osztrák–Magyar Monarchia néven két államból áll: Ausztriából és Magyarországból.

A két államnak közös uralkodója lett: az osztrák császár egyben magyar király.

A birodalomnak két központja lett.

E két-központúságot latin eredetű szóval dualizmusnak nevezzük.

Belügyeiben mindkét ország önálló.

A birodalom külügye, hadügye, pénzügye, az ún. közös ügyek közös minisztériumok hatáskörébe tartoztak.

Mindkét fél államterülete egy vám- és kereskedelmi területet képez, amelyet egy közös vámhatár vesz körül. E vámszövetséget vámunióknak nevezzük, amelyet 10 évenként kellett megújítani.

A táblai munka:

A táblára ellipszist rajzolunk, amely az egész birodalmat jelenti. Ezt kettévágjuk egy függőleges vonallal. A baloldali rész Ausztria (A), a jobboldali Magyarország (M). Bírjuk a birodalom elnevezését.

A birodalom fölé koronát rajzolunk.

Az „A” területen feltüntetjük Bécsset, a „M” területen Budapestet (BP).

A két központot kapcsolójellel összekötjük, s a jel alá írjuk kékkel: dualizmus.

A két terület mellé írjuk: belügyi önállóság.

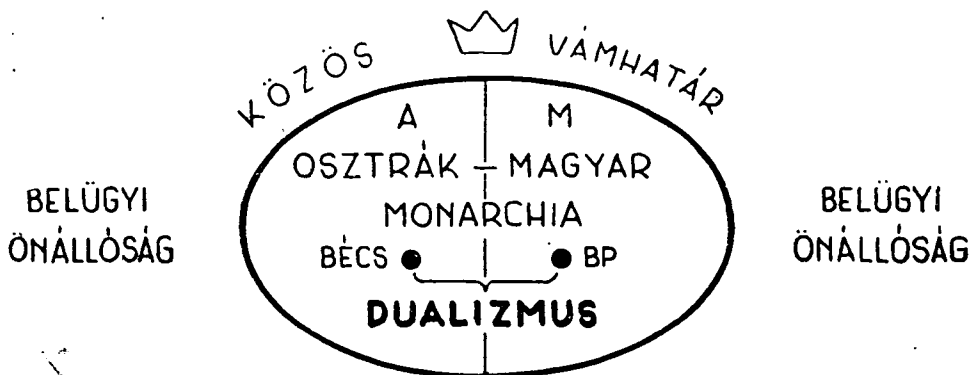
⁴ Az ábra megtalálható a Mit rajzoljunk a történelemórán? c. kiadványban, SZNK, 122. sz., Tankönyvkiadó, 1956, 59. l.

A rajz alá írjuk: Közös ügyek:

külügy,
hadügy,
pénzügy.

A birodalom határvonalát késsel kihúzzuk, majd félkörben a határ mentén felírjuk: közös vámhatár. A közös ügyek alá pedig: vámunió.

A teljes ábra:

KÖZÖS ÜGYEK : KÜLÜGY, HADÜGY, PÉNZÜGY
VÁMÚNIÓ

3. A KIEGYEZÉS ÉRTÉKELÉSE

A fent elkészített két ábra alapján a tanulókkal folytatott beszélgetéssel, tehát a *tanulók aktivizálásával* eljuthatunk a megfelelő általánosításokhoz. Ezek a következők lehetnek: Véget ért az önkényuralom. Ausztria és Magyarország uralkodó osztályai kiegyeztek. A magyar uralkodó osztály egyre nehezebb gazdasági helyzete és a népforradalomtól való félelme miatt lemondott a nemzeti függetlenség egy részéről (közös ügyek!), cserébe megkapta a magyar dolgozók és a nemzetiségek elnyomásának jogát (önálló belügy!). Az önkény megszüntetése azonban — mint látni fogjuk —, lehetőséget nyújtott a kapitalista fejlődésre.

4. A KIEGYEZÉS A TÖRTÉNELMI FOLYAMATBAN

A kiegyezés létrejöttéről tartott egy óra keretében legfeljebb az önkényuralommal való összehasonlításra tudunk kitérni. A nagyobb történelmi összefüggések feltárását Az önkényuralom és a kiegyezés c. tankönyvi fejezet összefoglalásakor, az ismétlő-rendszerező órán végezhetjük el.

A beszélgetés:

Milyen uralmi rendszer jött létre Magyarországon a szabadságharc leverése után? (Önkényuralom.) Ezt jelölhetjük 1847-tel, mert az 1849-től 1867-ig terjedő időszak lényegében a forradalom előtti (1847) kormányzati rendszernek, tehát az önkénynek visszaállítását jelenti.

Mit jelentett 1848. márc. 15. és az áprilisi törvények? (A polgári átalakulás és a függetlenség első lépését.)

Mi lett a dicsőséges tavaszi hadjárat eredménye 1849-ben? (Függetlenségi Nyilatkozat [FNY], trónfosztás, teljes függetlenség.)

A kiegyezéssel Bécs lemond az önkényről, enged 47-ből. A magyar uralkodó osztály lemond a függetlenség nagy részéről, enged 48-ból. Létrejön a kiegyezés: 1867.

Ki képviseli továbbra is 1849-et, a teljes függetlenséget? (Kossuth az emigrációban és itthon a parasztság.) Ez az álláspont az adott helyzetben elszigetelődik.

A táblai munka:

1847

ÖNKÉNY

A táblára kézzel:

A táblán kézzel ábrázoljuk az ellenforradalmi mozzanatot:

1848

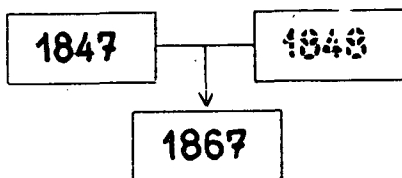
A FÜGGETLENSÉG
ELSŐ LÉPÉSE

A táblára pirossal:

1849

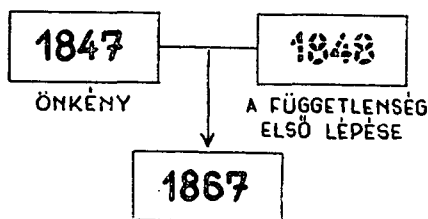
FNY

A táblára pirossal:

A táblára 1849 alá írjuk: Kossuth és a parasztság. Az elszigetelődést függőleges vonallal jelöljük.

A teljes ábra:

1849

FNY

KOSSUTH
PARASZTSÁG

Az ábra alapján a tanulók könnyedén meglátják az összefüggéseket, elhelyezik a kiegyezést a történelmi folyamatban, s ezzel világnézeti, politikai állásfoglalásukra is lehetőség nyílik.

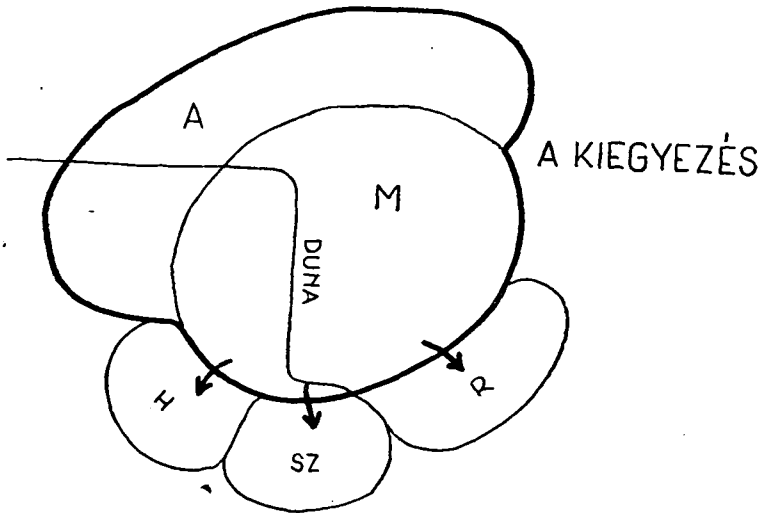
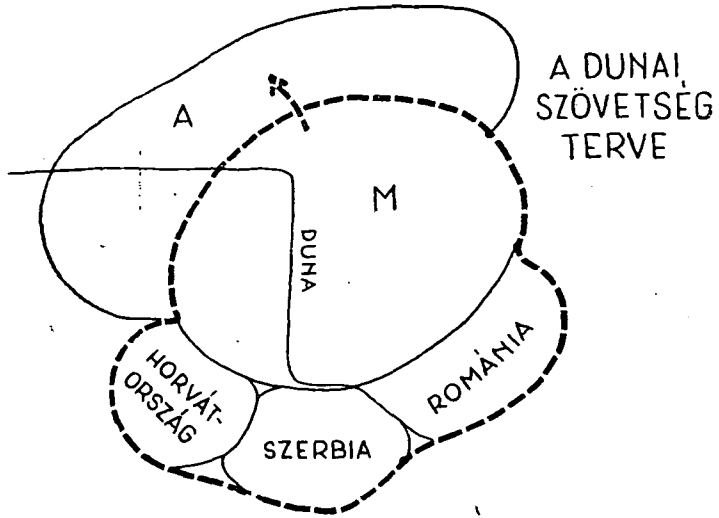
Hasonlítsuk össze az álláspontokat!

Milyen terve dolgozott ki Kossuth emigrációjában a dunai problémák megoldására? (A dunai szövetség terve.) Mit jelentett ez? (A Duna menti államok szövetsége Ausztria ellen.) Emlékezzünk akkori ábránkra! (Ezt korábbi órán, a dunai szövetség fogal-

mának kialakításakor rajzoltuk. Most a tanár pillanatok alatt újra felrajzolhatja. A dunai államok szövetségét kifejező összefüggő vonal és az Ausztria ellenességet jelölő nyíl piros.)

Mit jelent a kiegészítés a nemzetiségek szempontjából? (Kossuth tervének éppen ellenkezője: Ausztria és Magyarország szövetsége a nemzetiségek ellen.) Az Ausztria és Magyarország szövetségét összefogó vonal és a nyilak kékék.

Hasonlítsuk össze a kétféle elgondolást!

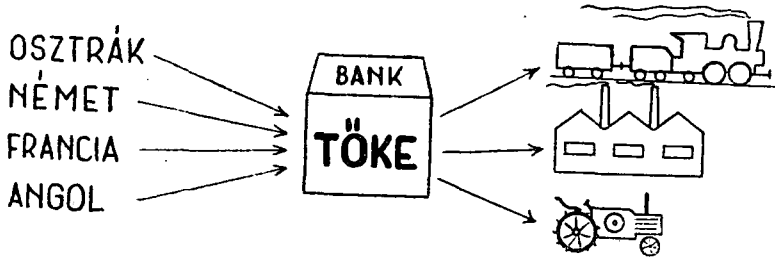
A két ábra összevetésével a tanulók levonják a megfelelő következtetéseket.

5. A KAPITALISTA FEJLŐDÉS LEHETŐSÉGEI

Atanári magyarázat:

Az önkényuralom megszűntével megindulnak Magyarországon a tőkés vállalkozások. A tőkeszegény országba beáramlik a külföldi tőke. Ennek egyik formája a bankalapítás volt. — A tőke működésbe lép. — Vasútépítési láz, gyáralapítások, hitel a birtokosoknak, a mezőgazdaság korszerűsítése. (Az ábrán vasúti szerelvény, gyár, traktor.)

A táblai munka:

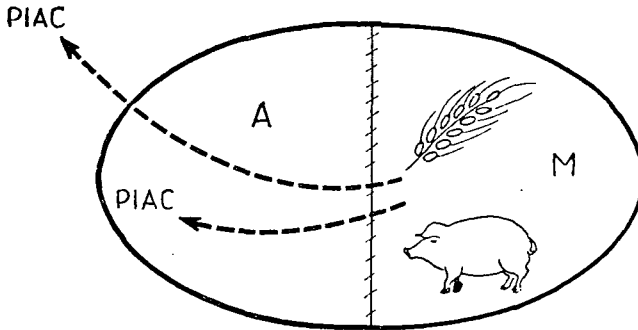
A vasútépítés fejlődését tankönyvi rajzokkal (TK 152. l.) és a Mit rajzoljunk a történelemórán c. kiadvány grafikonjával (60. l.) érzékeltetjük.

6. A MEZŐGAZDASÁG KAPITALIZÁLÓDÁSA

A tanár magyarázata:

a) *A fejlődés lehetősége:*

Biztosítja az egységes vámterület, az, hogy Ausztria és Magyarország között nincs vámhatár. Ez a mezőgazdaságilag fejlettebb Magyarországnak kedvező, mert Ausztria, sőt a külföld is piacot jelent a magyar gabonának, állatnak.

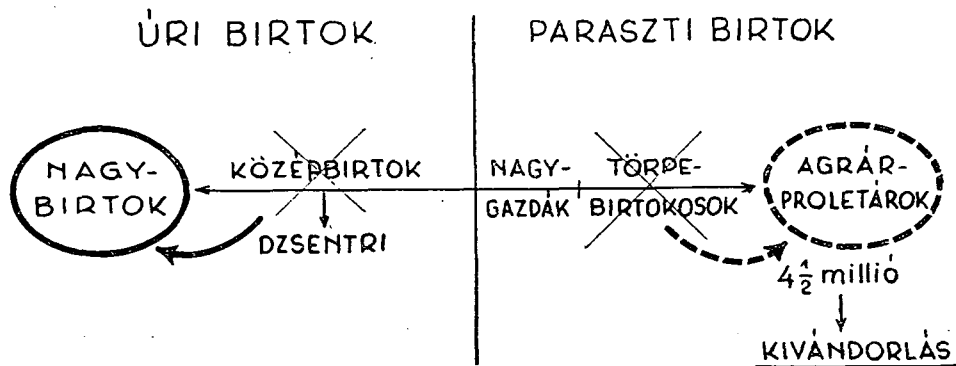
A táblai munka:

A két állam közötti vonalat előbb meghúzzuk, majd a magyarázat menete szerint letöröljük.

Itt felhasználhatjuk a búzatermelés növekedését ábrázoló grafikon is a Mit rajzoljunk? ... c. kiadványból. (60. l.)

b) *A fejlődés gátja:*

Az igazi felvirágzást gátolja az egészségtelen birtokmegoszlás, a nagybirtokrendszer, melynek következménye az úri birtokon: a nagybirtok megerősödése, a középbirtok tönkremenése (dzsentrik!); a paraszti birtokon: kevés falusi nagygazda megerősödése, a törpebirtokosok tönkremenése, az agrárproletárok számának állandó növekedése. (A század végén 4 és fél millió!) A mezőgazdaság kapitalizálódásának eredménye a két véglet létrejötte: egyik póluson a nagybirtokosok gazdagsága, a másik póluson a nincstelenek szörnyű nyomora. (Ady: „Grófi föld ez és magyar.”)

7. AZ IPAR FEJLŐDÉSE

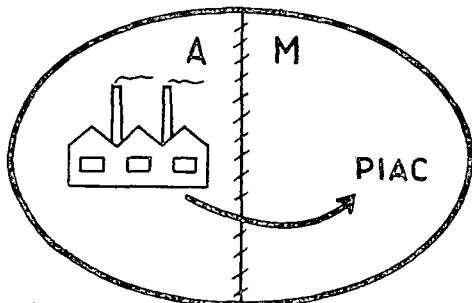
a) *Lehetősége:*

Megszűnt a tőkehiány, alapítási láz, de a félgymarmati helyzet következtében osztrák érdekeknek megfelelően.

b) *Akadályai:*

A vámunió az ipar területén akadályoz, a közös vám- és kereskedelmi terület a fejlettebb osztrák nagyburzsoázia fölényét biztosította, elnyomja a magyar ipart, illetve csak azokat az iparágakat engedi fejlődni, amelyek Ausztria érdekeinek megfelelnek (mezőgazdasági ipar, mezőgazdasági gépgyártás, félkészárúk).

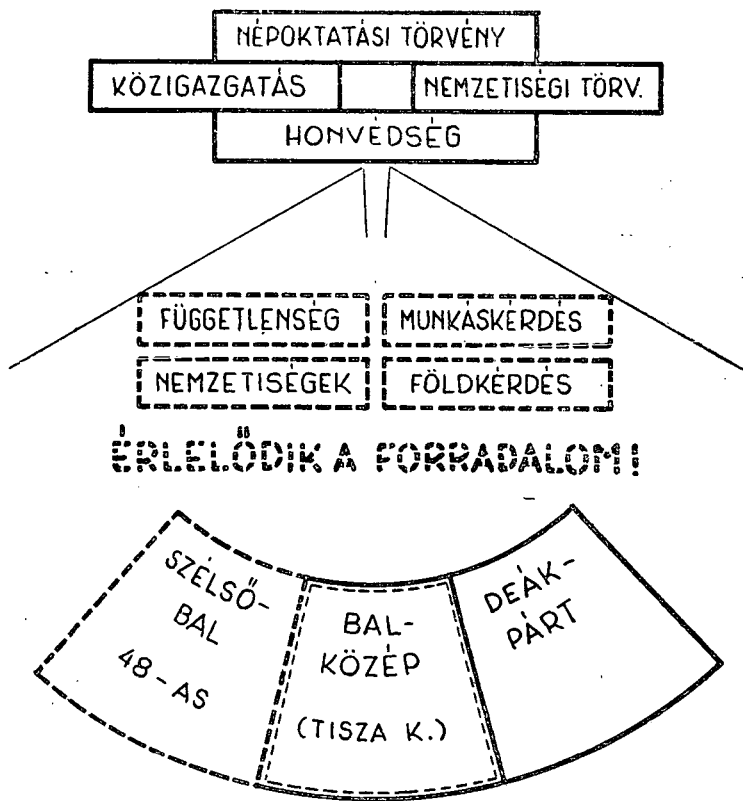
Grafikon a Mit rajzoljunk...? c. kiadványból. (60. l.)

8. A KIEGYZÉS POLITIKAI ÉLETE

A felülről, a magyar uralkodó osztályok részéről végrehajtott kiegyezés nem oldotta meg a társadalom mélyén meghúzódó, megoldásra váró feladatokat. A kiegyezés.

állama, társadalma kitörésre készülő vulkánhoz hasonlítható. A fortyogó lávát a következő megoldandó kérdések jelentik: a függetlenség kérdése, a földkérdés, a nemzetiségi kérdés, a munkáskérdés. E kérdéseket az országgyűlés pártjainak kellett volna megoldaniuk. (A pártok összetétele és programjuk jellemzése.) E pártok képviselői ültek a parlament padsoraiban. A kérdések igazi megoldása nem történik meg, cél a kiegyezés rendszerének fenntartása. Első eszköz a fegyveres erőszakszervezet kiépítése: a közös hadsereg mellett a honvédség felállítása. Célja: háborúban a véderő támogatása, békében a „belrend és biztonság” fenntartása, vagyis el kell vele torlaszolni a kráter nyílását. A nemzetiségi törvény, kiegyezés a horvátokkal nem oldja meg a nemzetiségi problémát. További lépések: a magyar közigazgatás, az állami hivatalnokrendszer kiépítése, a népiskolai törvény.

A dualista rendszer tehát nem oldotta meg a magyar társadalmi és politikai élet égető kérdéseit, kezdettől fogva alá volt aknázva, vulkánra épült, amelynek előbb-utóbb ki kellett törnie. A mélyben érlelődik a forradalom!

A vulkán fölötti feljegyzések kereteit kékkel, a vulkán mélyén jelzett megoldatlan kérdések kereteit és a vulkán alatti felírást piros krétával rajzoljuk.

III. ÖSSZEGEZÉS

1. E rajzok a tanár magyarázatával egyidejűleg készülnek, követik a szóbeli közlés mozzanatait, s a közlés befejeztével válnak kész ábrává. Nem kívánnak a

tanártól különös művészi képességeket, igen egyszerű vonalakból, jelzésekből állanak, jobbára csak jelképi erővel bírnak. Egyszerűségük kizár minden zavaró mozzanatot, csak a lényegest emeli ki. Semmiképpen nem szabad túlkomplikálni e rajzokat, túlszínezni sem. Legfeljebb két szint használjunk: a forradalmi, ill. haladó jelleg érzékeltetésére pirosat, az ellenforradalmi, ill. reakciós jellegre kéket.

2. A magyarázó rajzok a történelemtanítás „legmegfoghatatlanabb” mozzanatában, a fogalmak, absztrakciók, törvényszerűségek kialakításában nyújtanak igen nagy segítséget azzal, hogy „láthatóvá”, vizuálisan szemléltethetővé teszik, a képszerűség síkjára emelik azt, ami „egyáltalán nem érzékelhető”. Nemcsak statikus képet adnak, hanem a tanári magyarázattal párosulva lépésről lépésre közelednek — s ezzel a tanulókat is közelítik a végső „kép” felé, vagyis a fogalmat mozgásában ábrázolják. Megjelenítő erejük van. (Dinamikus, motorikus rajzoknak nevezhetjük ezeket.) Ezzel tárgyunknak még azokat a részeit (közjogi, közgazdasági) is elbeszélő, cselekményes, olvasmányos (vizuális!) jellegűvé varázsolhatjuk, amelyek alapvetően nem azok, hanem teljességgel az absztraktumok körébe tartoznak. Így a reform által megjelölt útra érkezünk, amely hangsúlyozza: „Az általános iskolai történelemtanítás előtt álló alapvető feladatokat a tanulók életkorával összhangban álló pedagógiával kell megvalósítani.”⁵

3. Nemcsak oktatómunkánk válik e rajzokkal szemléletesebbé, hanem a világnézeti nevelést is hatékonyabbá tesszük általuk. (Lásd a 3. és a 8. ábrát!)

4. Oktatómunkánk szemléletessége, nevelésünk hatékonyabbá tétele mellett a tanulók figyelmét is összpontosítjuk, ezzel a tárgy iránti érdeklődést továbbra is fenn tudjuk tartani olyan anyagrészeknél is, amelyek önmagukban látszólag nem olyan színesek, mint az eseményes részek.

5. Fejlesztjük a tanulók logikai, elemző és elvonatkoztató gondolkodó képességét, a történelmi összefüggések felismertetését, az ok és okozati viszonyok feltárását. (Lásd az 1., 4., 6. ábrát!)

6. Nagy szerepük van abban, hogy a hallás és a látás útján egyidejűleg szerzett benyomások a tanulók számára könnyebbé teszik az anyag elsajátítását.

7. A tapasztalat azt mutatja, hogy az „ilyen rajzok jól megmaradnak a gyerekek emlékezetében... és hozzájárulnak a tanulók beszédképességének kifejlesztéséhez. Ezek a különös vonalak, amelyek fokozatosan alakulnak ki a tanulók szeme előtt, végül is egy egészbe foglalják képzeletükben a tanár előadását.”⁶ Amikor arra kerül sor, hogy a tanulónak kell ezt az anyagot elmondaniok, ugyanezen sorrendben merülnek fel a gyermekek tudatában a rajz mozzanatai, ahogy az órán a tanár nekik lerajzolta. Így mintegy az elmondásra kerülő anyag sorrendjének vázlatát is tartalmazták.

8. Természetesen nem arról van szó, hogy most már mindent rajzokkal oldjunk meg a történelemórán. Az öncélú rajzolgatásnak nincs értelme. Csak akkor használjuk, amikor célszerűnek látszik, amikor más lehetőség nem kínálkozik a jobb megértés számára. Nem kell minden rajzot feltétlenül lerajzoltatnunk a tanulókkal. Néhány egyszerű rajzot azonban, amit a tanulók is könnyedén és gyorsan papírra tudnak vetni, rajzoltassunk le a füzetükbe. Ez esetben a rajz maga képezi a táblai vázlatot. Ha a tanulók „az órán látottakat füzetükbe lerajzolják, akkor az anyag feltétlenül erősen és alaposan emlékezetükbe rögződik. Elég, ha a tanuló csak rápil-

⁵ A történelem általános iskolai tanterve V—VIII. o. Kézirat, Tankönyvkiadó, Bp., 1961.

⁶ Karcov: A történelemtanítás módszertana, SZNK 29. sz. Közoktatásügyi Kiadóvállalat, Bp., 1951. 174. l.

lant a sajátkezűleg készített rajzra, mindaz, ami azzal kapcsolatban van és megértéséhez szükséges, könnyen felidéződik emlékezetében.”⁷ Saját tapasztalatomból állíthatom, hogy ilyen jellegű anyagrészek számonkérésekor a tanulók örömmel kérdik: „Le is rajzoljam?” És már nyúlnak is a kréta után. Ezzel azt is sikerül biztosítani, hogy *nem egyszerűen a verbális tankönyvi szöveget* mondják, hanem *önálló gondolkodással újraalkotják a megtanult anyagot*.

9. Végül a rajzok jó indítékot biztosítanak az ismétlés számára. Az ábrákat a tanár felnagytva, felfüggeszthető képként kartonlapokra rajzolhatja, s az ismétlő-rendszerező órán kiakasztva immár a *statikus* képet állítja a tanulók elé. A statikus kép a *gyermekek gondolkodását, emlékezetét hozza mozgásba*, újra felidézi az órák sorozatában elsajátított ismereteket, biztosítja az ilyen jellegű órák sikerét.

Anélkül, hogy a magyarázó rajzok szépségét túlbecsülnénk, tanulmányunkban rámutattunk, hogyan lehet egy egész problémakörön végigvinni e rajzokat, s hogy mennyire hatásosak oktatási, nevelési, képzési és pszichológiai szempontból egyaránt. A történelem számos anyagrésze nyújt még lehetőséget arra, hogy e rajzok segítségével elményszerűen, plasztikusan, mozgásban elevenítsük meg tanulóink előtt a történelmi folyamatot, és könnyebbé tegyük a törvényszerűségek elvonatkoztatását. Ha erre sikerült felhívunk a gyakorlat embereinek figyelmét, munkánkat nem érezzük hiábavalónak.

Műhely

JAVÍTÓMŰHELY VAGY POLITECHNIKA?

Ez a kérdés, hogy „javító-műhely-e a politechnika?” — nem mai keletű. Amióta bevezették a gyakorlati ismeretek tanítását az általános iskolákba, ezzel a kérdéssel állandóan kell foglalkoznunk.

A nevelők egy része előszeretettel tesz egyenlőségjelet a fenti kérdőmondat két oldala közé, és igyekszik azt állítani, hogy a „gyakorlati ismeretek” egyben az iskola javító-műhelye is. Sőt: főleg az! A nevelőknek másik csoportja azonban ellenkező álláspontot képvisel. Mi tehát az igazság?

Azt senki sem tagadja ma már, hogy a technika alapjai tudományosak. Az is közismert, hogy az iskolai tantárgyak jelentős része éppen ennek a technikának a megalkotását szolgálja. Ezen az elméleti alapon nyugszik maga a gyakorlat, a tanult elméleti ismereteknek az alkalmazását jelentő technika. A tanulók politechnikai foglalkozását didaktikailag részben úgy is fel lehet fogni, mint a számtan, a mértan, a fizika, a kémia, a földrajz, a biológia stb. tantárgyakban tanult elméleti ismeretek tantárgy formájában koncentrált alkalmazását. Ter-

mészetesen maga, az úgynevezett „gyakorlati ismeretek” tantárgy közvetlenül is sok tudományos anyagot közvetít az ifjúságnak.

Ilyenképpen látható tehát, hogy a „gyakorlati ismeretek” a tudományosság, de a tantárgyszerűség szempontjából is azonos elbírálást igényelhet magának a többi tantárggyal.

A fenti helytelen felfogás nem is annyira erről az oldalról gyűjti az érveit. Inkább a tantárgy oktatásának a hagyományos és megszokott formáktól, s körülményektől való eltérése az erőteljesebb indoka annak, hogy többen még mindig nehezen akarják elfogadni a „gyakorlati ismeretek”-et, mint a többivel azonos rendű tantárgyat.

Az a tény, hogy az oktatás tanműhelyekben vagy üzemekben, de nem osztálytermekben és nem padok között történik, távolról sem lehet az ilyen osztályozás és megkülönböztetés alapja. Ez csak felületi, látászati és nem lényeges jegy. Nem szolgálhat a tantárgyak közti olyan megkülönböztetésnek alapjául, hogy a „gyakorlati foglalkozások” nem tekinthető tantárgynak.

Sokkal jelentősebbek azok az érvek, amelyek egyfelől kétségtelenül bizonyítják e tantárgy anyagának tudományosságát, tudomá-

⁷ Karcov: I. m. 174. l.